

**ЎЗБЕК ЭТНОМАДАНИЯТИНИНГ ЖАҲОН ЦИВИЛИЗАЦИЯСИДА
ТУТГА Н ЎРНИ**

Раматов Ж.С.

*Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси муdiri*

Баратов Р.Ў.

*Тошкент давлат транспорт университетининг
“Ижтимоий фанлар” кафедраси доцент*

Тухтабоев Э.

*Тошкент давлат транспорт университети
“Ижтимоий фанлар” кафедраси катта ўқитувчи*

Ҳасанов М.Н

*Тошкент давлат транспорт университетининг
“Ижтимоий фанлар” ўқитувчи*

Аннотация: Тарихий манбаларда ҳар қандай давлатнинг ижтимоий тараққиётида шу мамлакат аҳолисининг табиати ва ўзига хос фазилатларини қанчалик ўзлаштиргани билан белгиланади. Мазкур мақолада ўзбек халқининг ўзигагина хос бўлган бетакрор миллий характери ва табиати бугунги кундаги шиддатли тараққиёт ва ислоҳотлар даврида мамлакатимизни ҳар томонлама ривожлантиришдаги аҳамияти ва роли очиб берилган.

Калит сўзлар: Этномаданият, миллий характер, ўзбек қавмлари, анъана, қадрият, урф-одат, стратегия, менталитет, миллий маданият, ўзликни англаш, ижтимоий ислоҳотлар.

Истиклол йилларида миллий ўзликни англашга қаратилган кенг қамровли ислоҳотлар халқимизнинг узоқ ўтмишдан сақланиб келаётган ўзига хос этномаданий жараёнларни ҳар томонлама тадқиқ этиш учун кенг имкониятлар яратмоқда. Истиклол йилларида миллий ўзликни англашга қаратилган кенг қамровли ислоҳотлар халқимизнинг узоқ ўтмишдан сақланиб келаётган ўзига хос этномаданий жараёнларни ҳар томонлама тадқиқ этиш учун кенг имкониятлар яратмоқда. Ер қуррасининг турли иқтисодий, ижтимоий, географик шароитлари инсонларнинг ташқи ва ички маданиятига ўз таъсирини ўтказиши табиий жараёндир. Дунёда минглаб миллат ва элатлар узларига хос миллий хусусият ва маданиятига эга. Миллий маданиятлар ҳар бир миллат ёки элат яшаб турган ҳудуднинг табиий жойлашуви, географияси ва иқлими турмуш кечиришида мавжуд машгулотлари доирасидаги кийинчиликларни бартараф

этиш чораларини излаш жараёнида вужудга келади ва кейинчалик миллий урф-одат ва анъанага айланиб боради. Мазкур этник хусусият бора-бора миллат характерига ҳам ўз таъсирини ўтказиб боради. Бизнинг миллий анъаналаримиз ва бетакрор урф-одатларимиз узоқ йиллардан бери сайқалланиб ўзининг юксак поғонасига кўтарилиб бормоқдаки, бу жараёнлар мамлакатимизда бугунги кундаги ислохотлар орқали намоён бўлаётганлигини гувоҳи бўламиз. Ўзбек миллати туркий халқларнинг асосий бўғини сифатида узоқ тарихий жараёни бошидан кечирган йирик миллатлардан бири саналади. Ўзбекистон географик жиҳатдан ўта қулай маконда жойлашганлиги бор ҳақиқат. Узоқ тарихий ўтмишдан ўзбек халқига мерос қолган сахийлик, меҳмондўстлик, ростгўйлик, тантилик, садоқатлилик, поклик, одоблилик фазилатлари миллий хусусиятнинг энг муҳим жиҳати бўлиб саналади.[7; Б.28.] Шундан бўлса керак миллий характеримизда вазминлик, сабр-қаноат, бағрикенглик каби фазилатлар авлоддан-авлодга ўтиб келмоқда. Буюк мутафаккир аллома Абу Райҳон Беруний ҳазратлари ўзининг “Геодезия” (Ер тузилиши ва шакли ҳақидаги фикрлар) ер юзини етти иқлимга бўладилар. Етти иқлим дейилганда экватор чизигидан бошлаб, Шимолий кутбгача бўлган ҳудудлар еттита кенгликлар (параллел) ҳудудларга ажратилганлиги назарда тутилган.

Тарихда ўтган давлатлар дунёнинг етти иқлими ҳудудларига эгалик қилишни орзу қилишганлиги бежиз эмас. Мамлакатлар қадимда ҳудудий майдони, кўшинининг сони ва сийрати, у ердаги ҳайвонот ва наботот оламининг бойлиги билан таърифланар эди[5]. Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳам ўзининг “Бобурнома” асарида Мавораутшаҳрни тўртинчи ва бешинчи иқлимда деб айтиб ўтади. Ҳиндистонни эса биринчи, иккинчи ва учинчи иқлимда дея таъкидлайди. Бугунги кун олимлари иқлим сўзи ўрнида минтақа сўзини кўпроқ ишлатиб келади. Жаҳонда тарқалган барча элат ва халқлар ўзлари яшайдиган ҳудуднинг иқлими ва географик имкониятларидан келиб чиқиб турмуш учун зарур бўлган машғулотлар билан шуғулланадилар. Бир томондан, Марказий Осиё халқлари юксак имкониятлар мавжуд ҳудудда яшаганликлари қадимдан ишлаб чиқариш, илм-фан, санъат, маданият соҳаларида улкан янгиликлар яратганлигига ишора берса, иккинчи томондан ўзбек халқи қадимдан яратувчилик, бунёдкорлик, меҳнатсеварлик, жамоавий ишларда фаол хатти-ҳаракатлари билан ажралиб турган. Мамлакатимиз тарихида бунёд этилган жуда кўплаб каналлар, кўприклар, қалъа деворлари, коммуникация иншоотлари ҳашар йўли билан барпо этилгани ҳақида маълумотлар берилади[4].

Марказий Осиё халқлари қадимги мисрликлардан фарқли улароқ деҳқончилик соҳасида катта бурилишлар ясаган. Юртимизда истиқомат қилган ўтроқ аҳоли вакиллари ерга ишлов бериб, турли деҳқончилик маҳсулотлари етиштириб тирикчилик қилган бўлса, Дашти Қипчоқдан кўчиб келган кўнғирот,

лоқай, қарлук, турк каби йирик уруғлар чорвачиликнинг барча турлари билан шуғулланиб келган. Мазкур ишлаб чиқариш соҳалари орқали юртимизда улкан маданиятлар яратилиб, ушбу маданият аста-секин савдо йўллари орқали бутун дунёга (ёйилганлигига) экспорт қилинганлигига тарихий манбаларда гувоҳ буламиз. Замонамизнинг буюк адибларидан бири Абдуқаҳҳор Иброхимовнинг “Бизким, ўзбеклар” китобида АКШнинг Чикаго шаҳрида 200 минг нусхада чоп этилган “The World Encyclopedia dictionary Book” (“Жаҳон қомусий луғати”) номли икки жилдли китобда ўзбек миллатига “Ўзбек-жаҳон халқлари орасида қадимий халқлардан бўлиб, туркий халқлар ўртасида биринчи бўлиб ўтrockлашган, маданий турмуш кечирувчи, жаҳон цивилизациясига ҳисса қўшган миллат...”[6] - дея таъриф берилгани айтиб ўтилганлиги барчамизни қувонтиради албатта.

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислон Каримов 1998 йил 24 октябрда ЮНЕСКО ижроия Кенгашининг 155-сессиясида “Мен умуминсоний кадриятлар ривожини ҳар бир халқ маданияти ва ўзига хослигининг ўзаро уйғунлашувида деб биламан, - дейди. - Маданиятларнинг шу тарздаги уйғунлашувигина умуминсоний маданият ва бутун цивилизациянинг гўзаллиги ва кадр-қимматини яратади. Зеро, умумий цивилизация турли халқларнинг маданиятларидан шаклланади”[3] -деб таъкидлаб ўтади. Бу билан ўзбек халқи тарихий даврларда дунё цивилизациясига улкан ҳисса қўшган халқлардан бири эканлигига ишора қилинган. Шунини мамнуният билан қайд этиш лозимки, эзгу фазилат ва интилишлар халқимизнинг қон-қонига сингиб кетган. Унинг табиатига хос бўлган юксак маънавий неча асрларки бизни не-не бало-қазолардан, тўфон ва бўронлардан соғ-омон асраб келмоқда.

Ҳиндистоннинг машҳур давлат арбоби Махатма Ганди глобаллашув жараёнига: “Мен уйимнинг дарвоза ва эшикларини доим маҳкам беркитиб ўтира олмайман, чунки уйимга тоза ҳаво кириб туриши керак. Шу билан бирга, очилган эшик ва деразаларимдан кираётган ҳаво довул бўлиб уйимни ағдар-тўнтар қилиб ташлаши, ўзимни эса йиқитиб юборишини ҳам истамайман” - деб таъриф бериб ўтади. Бу билан глобаллашув жараёнининг ижобий ва салбий жиҳатларини ўз вақтида англаб, уларга қарши ғоя ва маърифат билан жавоб бериш кераклиги ҳақидаги фикрни илгари суради. Мамлакатимиз аҳолисининг 60 фоиздан ошиғини ёшлар ташкил этишини ҳисобга олсак, ёшлар орасида халқимизнинг қадимий ва юксак маънавий фазилатлари ҳақидаги мумтоз ахлоқий қоидаларни кенгрок ёритиб бориш мақсадга мувофиқ бўлади.

Абдурауф Фитрат ҳам ўзининг “Абулфайзхон” трагедиясида “Ўзбек ўғлонлари ботир булурлар” деб айтиб ўтади. Зеро, бугунги кунда ёшларимиз томонидан халқаро майдонларда спорт, илм-фан, маданият ва санъат

йўналишларида кўлга киритаётган улкан натижалари, ўйлаймизки қадимдан буюк ва юксак маданият яратган аجدодлар вориси эканлигидан далолат беради.

Бугунги кунда Тараққиёт Стратегияси доирасида амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда ана шундай ташаббускор, ҳар бир масалага янгича ёндашадиган халқимизнинг барча қатламлари фаол иштирок этаётгани, ҳеч шубҳасиз, барчамизни мамнун қилмоқда.

Кейинги беш йил миллатимиз учун мислсиз шиддат, ғайрат, бутунлай янги ва замонавий инновацияларни ҳаётга татбиқ этилаётган давр бўлди. Буни кўз олдимизга келтириш учун Ҳаракатлар стратегияси, Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегияси асосида амалга оширилаётган ишларни кўз олдимизга келтириш кифоя. Тарихда не-не синовларни бошидан утказган; сабр-қаноатда тенги йўк халқимиз мамлакатимиз узра қулоч ёзиб бораётган ўзгаришлар палласида ўзининг том маънодаги характери ва табиатини намоён этиб, барча соҳаларда мардонавор меҳнат қилмоқда. Ҳукуматимиз эса халқимиз хоҳиш-иродасидан келиб чиққан ҳолда ислохотлар олиб бормоқда. Бугун мамлакатимизда олиб борилаётган бунёдкорлик ишларини санаб ўтиш тадқиқотчига анча кийинчилик туғдиради. Сабаби ислохотлар кўлами ниҳоятда кенг. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 22 декабрдаги Ўзбекистан аҳлига Мурожаатномасида “Халқимиз эртага эмас, узоқ келажакда эмас, айнан бугун ўз ҳаётида ижобий ўзгаришларни кўришни истайди” -дея таъкидлаб ўтади[1]. Бундай эзгу ўзгаришлар халқимизнинг бир гуруҳ кишилари учунгина юксак масъулият юкламайди, шу юртда истиқомат қилаётган барча учун баробар деб ўйлаймиз. Албатта, ушбу ислохотлар самарадорлигини таъминлаш доирасида халқимизнинг ҳукуматимиз томонидан илгари сурилаётган бунёдкорлик ғояси атрофида жипслашиб ҳаракат қилаётганини алоҳида таъкидлаб ўтмоғимиз лозим.

ҲУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ўзбек халқининг менталитетида барча ижтимоий қатламлар учун умумий жиҳатлар, жамоа манфаатларини ҳимоя қилувчи кўплаб фазилатларнинг ривож топишини тақозо этиб келяпти. Халқимиз ички характеридаги бағрикенглик, ҳотамтойлик, меҳмондустлик, тинчликсеварлик, ўзаро ҳамкорликка мойиллик, хурсандчилик ва ғам-андухли дамларда ўзаро ҳамфикрлилик, елкадошлик фазилатлари ана шу жамоавий яқдилликни таъминлаш, тил ва дил, фикр бирлигини сақлаш эҳтиёжларидан туғилган ва сайқал топгандир.

Хулоса қилиб шуни айтиш керакки, халқимизнинг интеллектуал маънавий қиёфаси-менталитетига хос муҳим жиҳатларидан бири илм-фанни ниҳоятда ҳурматлаш, таълим ҳамда касбга алоҳида эътибор қаратишини кузатиш мумкин. Мамлакатимиз узра амалга оширилаётган улкан ўзгаришларнинг замирида

халқимизнинг ўзига хос ижобий жиҳатлари ётганлиги алоҳида аҳамият касб этади.

REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон Тараққиёт Стратегияси. Т.: 2022.
2. Мирзиёев Ш.М. Олий Мажлисга Мурожаатнома. Т.: 2017 йил 22 декабрь.
3. Каримов И.А. ЮНЕСКО ижроия Кенгашининг 155-сессиясида сузланган нутқи. Т.; 1998 йил 24 октябрь.
4. Раматов, Ж. С., & Баратов, Р. У. (2018). НОВЫЙ ПОДХОД ПОДГОТОВКИ КАДРОВ С ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПЕРСПЕКТИВА И ИННОВАЦИИ. *Theoretical & Applied Science*, (4), 89-91.
5. Baratov, R. U., & Nazarova, R. (2022). YOSHLAR HAYOTIY STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TA' LIMNING O' RNI. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 830-833.
6. Ramatov, J., Umarova, R., Baratov, R., Jurabayev, N., & Artikova, B. (2022, June). Constructive and optimal solutions for the formation of a stable ecological situation in the Aral Sea region of Uzbekistan. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2432, No. 1, p. 030113). AIP Publishing LLC.
7. Baratov, R. (2021). Prospects of Higher Education System (on the Example of Uzbekistan). *International Journal on Orange Technologies*, 3(3), 128-131.
8. Рашит Ўсарович Баратов (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 90-95.
9. Baratov, R. U. (2019). INTEGRATION OF A SCIENCE, FORMATION AND MANUFACTURE IN THE COURSE OF PROFESSIONAL TRAINING. In *ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПОЛИТОЛОГИЯ, СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФИЯ, ИСТОРИЯ* (pp. 51-54).
10. Абдурашидова, Нилуфар Абдурашидовна, & Ҳасанов, М. (2022). ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДА ДИН ВА АХЛОҚНИНГ ЎЗАРО МУТАНОСИБЛИГИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 1226-1235.
11. Ramatov, J.S., Valiev, L.A., Xasanov, M.N. XIX ASRDA HINDISTONDAGI IZHTIMOIY - FALSAFIY JARAYONLAR // ORIENSS. 2022. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hih-asrda-indistondagi-izhtimoiy-falsafiy-zharayonlar> (kirish 12/11/2022).
12. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). ШАХС ДИНИЙ ДУНЁҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ИЛМНИНГ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (7), 35-39.

13. Жуманиёз Султонович Раматов, Машкура Инамжанована Рахимова, & Миршод Нўъмонович Ҳасанов (2022). МАҲКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ИСЛОМИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 1031-1036.
14. З. Н. Бобошев, М.Н.Ҳасанов, & Э.А.Нуруллаев. (2022). АБУ НАСР ФОРОВИЙНИНГ ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ АСОСЧИСИ СИФАТИДА . *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 4(3), 108–115. Retrieved from <http://wsrjournal.com/index.php/new/article/view/623>
15. Ж. С. Раматов, М. Ҳасанов, & Лочин Азаматович Валиев (2022). АУРОБИНДО ГҲОШ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ ФАЛСАФИЙ МЕЪРОСИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 1161-1169.
16. J. S. Ramatov, M. Hasanov AL-FAROBİY SIYOSIY DAVRAN VA IJTIMOİY-MADANIY ANVOL // *Pedagogik fanlarda akademik tadqiqotlar*. 2022 yil. 6-son. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/al-farobiy-davridagi-siyosiy-va-izhtimoiy-madaniy-vaziyat> (kirish sanasi: 12.11.2022).
17. М.Н.Ҳасанов, А.А.Азимбаев, Ҳалилов Ў., & Каримов Б. (2022). АБУ НАСР ФОРОВИЙНИНГ ШАХС МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИГА ДОИР ҚАРАШЛАРИ . *JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS*, 4(3), 147–153. Retrieved from <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/629>
18. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). МАҲКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА АХЛОҚИЙ ТАРБИЯНИНГ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 952-956.
19. Ramatov, J.S., & Khasanov, M.N. (2022). ANALYSIS OF THEORETICAL MODEL OF INNOVATION INVOLVEMENT IN EDUCATIONAL PRACTICE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (6), 937-942.
20. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Ҳ., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Ҳасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.
21. Ж. С. Раматов, Л. А. Валиев, & М. Н. Ҳасанов (2022). АУРОБИНДО ГҲОШ ТАЛҚИНИДА ИНСОН БОРЛИГИНИНГ АНТРОПОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 688-695.